

MLADEN UHLIK

NEKATERE ZNAČILNOSTI IZRAŽANJA NUJNOSTI
OZ. OBVEZNOSTI V SLOVENŠČINI IN RUŠČINI

COBISS: 1.01

Prispevek obravnava nekatere značilnosti izražanja naklonskosti v slovenskem in ruskem jeziku. V prvem delu analiziramo osnovna leksikalna sredstva, s katerimi se v slovenščini in ruščini izražata dva naklonska pomena – *nujnost* in (*z*)*možnost*. Drugi del posvečamo opisu skladenjskih in pomenskih lastnosti slovenske povedkovne zgradbe *treba je*, ki med slovenskimi sredstvi, ki izražajo nujnost, zavzema posebno mesto. Značilnosti omenjene zgradbe primerjamo z lastnostmi ustreznih zgradb v ruskem jeziku.

Ključne besede: naklonskost, izražanje nujnosti, brezosebne zgradbe, naklonski glagoli, slovenščina, ruščina

Some Aspects of Expressing Necessity or Obligation in Slovenian and Russian

This article addresses some aspects of modality in Slovenian and Russian. The first part analyses the basic lexical means through which Slovenian and Russian express two modal meanings: necessity and possibility (or ability). The second part describes the syntactic and semantic characteristics of the Slovenian predicative construction *treba je*, which stands out among other Slovenian means of expressing necessity. Its features are compared to those of the corresponding Russian construction.

Keywords: modality, necessity, impersonal constructions, modal verbs, Slovenian, Russian

- 0 Pričujoči prispevek obravnava nekatere značilnosti naklonskega izražanja nujnosti, obveznosti v slovenščini in ruščini.¹ V prvem delu poskušamo umestiti izražanje pomena ‘nujnost’ v širšo mrežo naklonskih pomenov, ob tem pa se opiramo na nekatere interpretacije naklonskosti v sodobnem ruskem jezikoslovju (Plungjan 2016; Padučeva 2016). V osrednjem delu se osredotočamo na analizo naklonske brezosebne zgradbe *treba je*. Obenem primerjamo njene skladenjske in pomenske lastnosti z ustreznimi zgradbami v ruskem jeziku.

Pri analizi izpostavljamo dve vprašanji, ki kažeta na posebnosti zgradbe *treba je*: pozorni smo na izražanje smiselnega osebka v trdilnih, nikalnih in pogojnih povedih ter opozarjamo na odnos, ki ga brezosebna zgradba *treba je* vzpostavlja z naklonskim glagolom *morati*.

¹ Posebej bi se rad zahvalil P. Weissu, A. Cimmerlingu, J. Konicki, J. Orešniku, V. Plungjanu, P. Stankovski, M. Vaniču in A. Žele za dragocene nasvete in podporo pri nastajanju članka. Vsa odgovornost za morebitne napake pri analizi in interpretaciji je moja.

1 OPREDELITEV NAKLONSKOSTI IN RAZLIKOVANJE NAKLONSKIH POMENOV

Najprej si bomo ogledali, kako nekateri sodobni ruski jezikoslovci (Plungjan 2016; Padučeva 2016) opredeljujejo naklonskost, saj bodo njihova stališča uporabna pri opredelitvi nujnosti kot enega izmed osnovnih tipov naklonskih pomenov.

Naklonskost (rus. »модальность«) je pomensko-pragmatična jezikovna kategorija, zlasti kategorija glagola,² izraža pa se tudi z drugimi jezikovnimi sredstvi (naklonskim besediščem, intonacijo, besednim redom idr.). Naklon (rus. »наклонение«) je po mnenju ruskih jezikoslovcev razumljen ožje kot obvezna glagolska slovniciška kategorija, ki izraža naklonskost (Plungjan 2016: 309).

Čeprav je naklonskost zelo široko področje, ruski jezikoslovci pogosto izpostavljajo dve stalnici oz. po Plungjanu »dve središči«:³

- (a) govorčev odnos do izražene vsebine ali »vrednotenje« (»оценка«);⁴
- (b) opredelitev izražene vsebine glede na zunajjezikovno resničnost, pri čemer se različni tipi naklonskosti najpogosteje povezujejo z »neresničnim« (»ирреальность«).⁵

Izražanje nujnosti se po Plungjanovem mnenju povezuje z nečim »neresničnim«, zato si poglejmo, kako Plungjan opisuje to področje. Tako imenovana neresnična naklonskost se nanaša na situacije, ki se v zunajjezikovni predmetnosti še niso zgodile ali se sploh ne bodo. Govorec torej z različnimi jezikovnimi sredstvi opisuje neresnični svet, ki obstaja v njegovi zavesti. Plungjan opozarja na dva osnovna naklonska pomena, ki izhajata iz irealne situacije. To sta 'nujnost, obveznost', ki ju ponazarja izrek »X mora narediti P«, in '(z)možnost', ki jo lahko predstavimo z izrekom »X lahko naredi P«. Pri obeh izrekih je

2 V. Plungjan jo izpostavlja kot »pomensko področje glagolskih pomenov« (семантическая зона глагольных значений) (Plungjan 2016: 291).

3 E. V. Padučeva dodaja še tretjo stalnico: govorčev sporočanjski cilj ali »ilokucijsko moč«, ki se nanaša na pomene, ki se kažejo v trdilnih, nikalnih in vprašalnih stavkih (Padučeva 2016).

4 Ruska akademska slovnica pri tem tipu govori o »subjektivni modalnosti«, ki se lahko izraža z različnimi jezikovnimi sredstvi: intonacijo, posebnimi skladenjskimi zgradbami, besednim redom, združevanjem polnopomenskih besed s členki, z medmeti in različnimi naklonskimi besednimi zvezami ter možnimi kombinacijami vseh omenjenih sredstev (Švedova idr. 1980: 215).

5 V ruski akademski slovnici je ta tip naklonskosti opredeljen kot »objektivna modalnost«, pri čemer se ločuje med pomeni stvarnosti / realnosti, izraženimi s povednim naklonom (изъявительное наклонение), in pomeni nestvarnosti / irealnosti, izraženimi z veznim naklonom (сослагательное наклонение), pogojnim naklonom (условное наклонение), želelnim naklonom (желательное наклонение) in debitivom (долженствовательное наклонение). Tovrstna opredelitev priča o tem, da akademska slovnica omejuje izražanje »objektivne naklonskosti« s kategorijo naklona, kar se kaže tudi v stališču, da je »objektivno naklonski pomen oz. odnos med tistimi, kar se sporoča, in dejanskostjo, navzoč v vsakem stavku« (Švedova idr. 1980: 215). V zvezi s tem opozorimo, da ruska akademska slovnica v nasprotju s Plungjanovo teorijo rabe leksikalnih naklonskih sredstev (naklonskih glagolov, kratkih pridevnikov in predikativnih prislovov) ne uvršča v subjektivno ali objektivno naklonskost, temveč jih obravnava ločeno.

tisto, kar je označeno s P, zgolj potencialno ali obvezujoče in v trenutku govora ne obstaja (Plungjan 2016: 312).⁶

Središčna naklonska pomena 'nujnost' in '(z)možnost' je po Plungjanovem mnenju najlažje opisati, če vsak pomen razdelimo na notranji in zunanji del. Pomena 'notranje zmožnosti' in 'notranje nujnosti' se nanašata na izražanje notranjih lastnosti osebkov,⁷ medtem ko sta 'zunanja možnost' in 'zunanja nujnost' vezani na zunanje okoliščine, ki niso odvisne od samega osebkov. Na Plungjanovo delitev naklonskih pomenov se bomo naslonili pri kratkem opisu osrednjih leksikalnih sredstev, s katerimi se v slovenščini in ruščini izražajo omenjeni pomeni.

- 1.1 'Notranja (z)možnost' se nanaša na opisovanje sposobnosti, spretnosti, fizičnih in psihičnih zmožnosti, ki opredeljujejo osebkove lastnosti. V slovenščini se ta pomen izraža predvsem z naklonsko nepregibno besedo *lahko* ter z glagoli *moči*⁸ / *zmoči* in *znati*. Omenjeni glagoli se uporabljajo ob nedoločniškem dopolnilu, medtem ko se *lahko* rabi z osebniimi glagolskimi oblikami.⁹ Ruska pomenska ustreznica sln. *lahko* je naklonski glagol *мочь / смочь*, *znati* pa najpogosteje prevajamo z glagolom *уметь*. Ruski naklonski glagoli se uporabljajo ob nedoločniku.

- (1) sln. Andrej **zna** igrati saksofon in **lahko** z eno roko dvigne petdeset kilogramov.¹⁰
rus. Андрей **умеет** играть на саксофоне и одной рукой **может** поднять пятьдесят килограммов.

- 1.2 Pomen 'notranje nujnosti' označuje tisto, kar osebek potrebuje, in se v slovenščini najpogosteje izraža z naklonskim glagolom *morati* in z glagoloma *potrebovati*, (pog.) *rabiti*, ki se uporabljata ob samostalniškem dopolnilu. Kot bo pokazano, se isti pomen lahko izraža s pomočjo povedkovne zgradbe *treba je* s predmetom v rodilniku in osebkom v dajalniku, vendar je ta raba nekoliko zastarela.

Ruski ustreznici slovenskih glagolov *morati* in *potrebovati* sta v tem kontekstu naklonska povedkovnika¹¹ *нужно* in *необходимо*, ob katerih se lahko

6 Na tem mestu Plungjan opozarja na razliko med logiko in naravnim jezikom: pri logiki je tisto, kar je nujno, že obstoječe, kar pa ne velja v naravnem jeziku. Če rečemo: »Ti moraš narediti X«, X v trenutku govorjenja še ne obstaja.

7 Osebek se nanaša tako na govoreči osebek (govorca) kot na upovedeni osebek (osebek v besedilu).

8 V pomenu 'notranje zmožnosti' se *lahko* in *moči* uporabljata komplementarno: v trdilih stavkih naklonska nepregibna beseda *lahko*, v nikalnih pa zanikane oblike glagola *moči* (*ne morem*). O zgodovini odnosa med *lahko* in *moči* in sedanj rabi gl. Lenček 1968; Marušič – Žaucer 2016.

9 J. Toporišič v Novi slovenski skladnji opredeljuje *lahko* kot »naklonski povedkovnik« (Toporišič 1982: 117). To stališče se nam ne zdi ustrezno, saj naklonska beseda *lahko* dopolnjuje osebne oblike polnopomenskih glagolov (*lahko berem*, *lahko spim*) in se ne uporablja povedkovno (ob glagolu *biti*).

10 Navedeni zgledi so zgolj ilustrativne narave, izbrani so za jasno ponazoritev razlik med dvema jezikoma. V primeru, da so prevzeti iz korpusa, bo to jasno nakazano.

11 Ruska akademska slovnica opredeljuje lekseme *должно*, *можно*, *надо*, *нельзя*, *нужно* kot povedkovnike / predikative oz. besede z naklonskim pomenom dolžnosti, nujnosti in možnosti, ki se uporabljajo **izključno** ob izraženem ali neizraženem glagolu *быть* (prim. Švedova idr. 1980: 705; Cimmerling 2016).

uporablja pomenski osebek v dajalniku, in pridevniška oblika *должен*, *-жна*, *-жно*, *-жны* in *нужен*, *-жна*, *-жно*, *-жны* v povedkovni rabi.¹² Za oba jezika je značilna raba omenjenih jezikovnih sredstev z dopolnilom.

- (2) sln. **Moram** vzeti zdravila.
rus. Мне **нужно** принять лекарства.
- (3) sln. **Potrebujem/Rabim** vašo pomoč.
rus. Мне **нужна** ваша помощь.¹³

1.3 Pomen ‘zunanje (z)možnosti’ se po Plungjanu nanaša na izpostavljanje odsotnosti kakršnih koli ovir pri uresničenju nekega dejanja. Poseben podtip tega pomena je situacija, pri kateri govorec dovoljuje upovedenemu osebkku, da opravi dejanje. V tem primeru se v slovenščini uporablja naklonska beseda *lahko* (ob osebnih glagolskih oblikah) ali glagol *smeti*.¹⁴

V ruščini se pri tem pomenu uporabljata naklonski glagol *мочь* in naklonski povedkovnik *можно*, oba z nedoločnikom.

- (4) sln. **Lahko** sedete.
rus. Вы **можете** сесть.
- (5) sln. Ali se **lahko** usedem?
rus. **Можно** сесть?

Pri zanikanju naklonske besede *lahko* in glagola *smeti* se za oba uporablja izključno nikalna oblika glagola *smeti* (beseda *lahko*, tako kot pri izražanju ‘notranje zmožnosti’, ne pozna nikalne rabe). V ruščini pa prihaja do zamenjave leksema in se namesto *неможно ali *не можете uporablja povedkovnik *нельзя*, samostojno ali z osebkkom v dajalniku.

- (6) sln. Ali **lahko** izstopim? – **Ne smete**.
rus. **Можно** выйти? – **Нельзя**.

1.4 Plungjan opisuje pomen ‘zunanje nujnosti’ kot tip naklonskega pomena, ki zajema vedenjske vzorce, norme, pravila, ki se jih osebek (govorec ali upovedeni osebek) mora držati. V slovenščini se ta tip najpogosteje izraža z naklonskim glagolom *morati*, ki je, kot bo pokazano, v posebnem odnosu z zgradbo *treba je*. Poleg tega se ta naklonski pomen izraža tudi s povedkovno rabljenimi prislovi *nujno*, *obvezno*, *potrebno*.^{14a}

Pomen ‘zunanje nujnosti’ se v ruščini izraža s pridevnikoma *должен*, *-жна*, *-жно*, *-жны* in *обязан*, *-а*, *-о*, *-ы*, ki se uporabljata v povedkovni rabi, ali z naklonskim povedkovnikom *надо*.

- 12 Kratka pridevniška oblika *должен* se uporablja ob pomožniku *быть*, ki se v nezaznamovani rabi v sedanjiku opušča.
- 13 Tudi v slovenščini je naklonska raba pridevnika »potreben« potencialno možna, a redkejša kot v ruščini: prim. sln. Potrebna mi je vaša pomoč. / Potrebujem vašo pomoč.
- 14 Glagol *smeti* se najpogosteje uporablja v nikalnih oblikah. V trdilnih in vprašalnih stavkih ga v nezaznamovani rabi zamenjuje naklonska beseda *lahko*: *Ali lahko sedem?* (bolj knjižno in zaznamovano *Ali smem sestiti?*) – *Lahko*. – *Ne smeš*.

- (7) sln. **Moram** iti ob 8. uri, da bi ujel vlak.
rus. Я **должен** выйти в восемь часов, чтобы успеть на поезд.
- (8) sln. **Morate** se zglasiti na sodišču.
rus. Вы **обязаны** явиться в суд.

Osnovna leksikalna sredstva, ki izražajo nujnost in (z)možnost v ruščini in slovenščini, so predstavljena v preglednici 1.

Preglednica 1

	notranja	zunanja
(z)možnost	sln. lahko / moči (lahko / ne morem)	sln. lahko; smeti (lahko / ne smem)
	znati rus. мочь; уметь	rus. мочь; МОЖНО (Pred) (МОЖНО(Pred) / НЕЛЬЗЯ(Pred))
nujnost	sln. morati; potrebovati, rabiti (morati / ni komu treba)	sln. morati; treba je (Pred) Nujno / Potrebno je (povedkovna raba) (morati / ni komu treba)
	rus. нужен (povedkovna raba) нужно (Pred) / необходимо (Pred ^{14b})	rus. надо (Pred) должен / обязан (povedkovna raba) нужно (Pred) необходимо (Pred)

Sopostavitev leksikalnih sredstev kaže na naslednje posebnosti: v ruščini se pri izražanju tako ‘notranje’ kot ‘zunanje (z)možnosti’ uporablja naklonski glagol *мочь*. V slovenščini pa prihaja do komplementarne rabe nepregibne naklonske besede *lahko* in naklonskih glagolov – *moči* (‘notranja (z)možnost’) in *smeti* (‘zunanja (z)možnost’). Zanikanje stavkov povzroča leksemsko zamenjavo (*lahko / ne moči, lahko / ne smeti*) in spremembo skladenjske strukture (MOD_{lahko} + V_{fin} → V_{mod} + V_{inf}).

Sopostavitev izražanja pomena ‘nujnost’ v obeh jezikih kaže, da v ruščini prevladuje raba povedkovnih zgradb, sestavljenih iz pridevnikov (*нужен, должен, обязан*) ali naklonskih povedkovnikov (*нужно, надо, необходимо*) ob pomožniku *быть*. Naklonski povedkovniki se uporabljajo v brezosebni zgradbah, s smiselnim osebkom v dajalniku ali samostojno.

V slovenščini se ‘notranja’ in ‘zunanja nujnost’ izražata z glagolom *morati*, ki se, kakor bo pokazano v nadaljevanju, uporablja komplementarno z zgradbo

14a V nasprotju z ruskimi naklonskimi povedkovniki (*надо, нужно, можно*) se slovenska leksema *obvezno* in *nujno* lahko uporabljata ob določenih glagolskih oblikah oz. ne samo v povedkovni rabi: ob velelniku *Nujno / obvezno mi napiši* ali ob naklonskih glagolih *Nujno moram domov*. Zato v primerih, kot je »nujno je«, govorimo o naklonskih prislovih v povedkovni rabi, in ne o naklonskih povedkovnikih.

14b Krajšava *Pred* označuje, da se leksem uporablja izključno v povedkovni rabi.

komu ni treba. 'Notranja nujnost' se izraža tudi s glagoloma *potrebovati* in *rabiti* s samostalniškimi dopolnilom, medtem ko se pri 'zunanji nujnosti' z nedoločniškimi dopolnilom uporabljajo povedkovno rabljeni prislovi (*nujno je, obvezno je*) in zgradba *treba je*, ki ji posvečamo osrednji del naše študije.

2 POSEBNOSTI SLOVENSKE ZGRADBE TREBA JE

Zgradba je sestavljena iz naklonske besede *treba*, ki se uporablja ob nepolnopolnopskem glagolu *biti* v 3. os. ed. Besedo *treba* lahko opredelimo kot naklonski povedkovnik,¹⁵ saj se v sodobni slovenščini uporablja izključno¹⁶ ob glagolu *biti*.¹⁷

Povedkovna zgradba tako kot naklonski glagoli naklonsko dopolnjuje nedoločniško vsebino (sln. *Treba je vprašati*). Po tej lastnosti je obravnavana zgradba podobna zgradbam s prislovi v povedkovni rabi, ki označujejo nujnost: *Nujno je vprašati. Potrebno je vprašati. Obvezno je vprašati*. V nadaljevanju bomo opozorili na skladenjske in pomenske značilnosti zgradbe *treba je* v primerjavi z ustreznimi naklonskimi sredstvi v ruščini.

V eni izmed najobširnejših sodobnih študij o naklonskosti v slovenščini B. Hansen in C. F. Roeder trdita, da »slovenska beseda *treba* kaže smiselne in skladenjske podobnosti z rusko naklonsko besedo *надо*« (Roeder – Hansen 2006: 163).

Poskusili bomo preveriti, v kolikšni meri trditev B. Hansna in C. F. Roeder drži, in dopolniti njuno študijo.

2.1 Pri slovenski zgradbi *treba je* lahko razlikujemo dva pomena, ki poznata različni skladenjski uresničitvi:

- 15 J. Toporišič besedo *treba* opredeljuje kot *naklonski povedkovnik* (Toporišič 1982: 116). V Slovenski slovnici je beseda na seznamu »tretjeosebno rabljenih povedkovnikov« (Toporišič 2004: 412). V Breznikovi slovnici je navedena kot samostalnik z osebo, ki stoji v dajalniku (Breznik 1916: 247), ali kot samostalnik s predmetom v roditelju (Breznik 1916: 249). Z diahronega stališča je slovenska beseda *treba* zakrneli samostalnik, ki je izgubil samostalniške kategorialne lastnosti (Snoj 2016: 801; Bezljaj 2005: 216).
- 16 Prav v tem se kaže razlika med povedkovnikom *treba* in prislovoma *nujno* in *obvezno*. *Nujno* in *obvezno* se poleg povedkovne rabe lahko uporabljata kot prislova ob osebnih glagolskih oblikah. Glede razlike med povedkovnikom *treba* in prislovom *potrebno* omenimo primer, ki ga navaja P. Weiss: *zveze »zdi se potrebno poudariti, da« ne moremo zamenjati z »*zdi se treba poudariti, da«* (Weiss 2003: 203). Glagol *zdeti se* lahko dopolnimo z naklonskimi prislovi (*nujno, potrebno*), medtem ko *zveza s treba* zahteva nov odvisni stavek.
- 17 V slovanskih jezikih se istokorenska beseda uporablja povedkovno v ukrajinščini: ukr. *Що треба робити?* = sln. Kaj je treba delati? V češčini se *třeba* poleg povedkovne rabe (češ. *Je třeba pracovat.* = sln. Treba je delati.) lahko uporablja tudi samostojno v pomenu verjetnostne / epistemske naklonskosti (sln. *morda; na primer, recimo*): češ. *Třeba se to podaří.* = sln. *Morda bo to uspelo.*; češ. *Přijdu třeba zítra.* = sln. *Pridem recimo jutri.* Štokavski jezikovni sistem pozna izsamostalniški glagol *trebati*, ki ravno tako kakor slovenska povedkovna zgradba lahko označuje tako 'zunanjo nujnost' (hrv. *Treba raditi.* / srb. *Treba da se radi.* = sln. Treba je delati.; hrv. *Trebam doći.* / srb. *Treba da dođem.* = sln. Moram priti.) kakor tudi 'notranjo potrebo' ob samostalniškem dopolnilu (srb./hrv. *Zašto nam trebaju prijatelji?* / hrv. *Zašto trebamo prijatelje?* = sln. Zakaj potrebujemo prijatelje?).

(a) pomen 'zunanje nujnosti, obveznosti' z osnovno zgradbo:

$$[(S_{\text{dat}} (\text{človeško})) + \text{Mod}_{\text{treba}} + V_{\text{cop}} + V_{\text{infl}}]$$

- (9) sln. **Treba se je odločiti.**
rus. **Надо** *принять решение.*

Kot podtip, ki bo predstavljen v nadaljevanju, omenimo nikalne stavke:

- (10) sln. Tebi je lahko. **Tebi jutri ni treba zgodaj vstati.**
rus. Тебе хорошо. Тебе *завтра не надо* рано *вставать.*

(b) pomen 'notranje nujnosti, potrebe', pri katerem se zgradba uporablja s predmetom v rodilniku:

$$[\text{Mod}_{\text{treba}} + S_{\text{dat}} (\text{človeško}) + V_{\text{cop}} + N_{\text{gen}} (\text{predmet}/\text{človeško})]$$

- (11) sln. **Treba nam je miru** (Toporišič 1982: 116).
rus. Нам **нужен** покой.
(12) sln. **Treba mi je mnogo denarja** (Pavlica 1960: 560).
rus. Мне **нужно** много денег.

Z nikalnim stavkom lahko izrazimo pomen odsotnosti notranje nujnosti ali potrebe:

- (13) sln. **Ni nam treba** veliko besed, da bi razumeli.
rus. Нам **не нужно** много слов, чтобы *понять.*

V sodobni slovenščini je mogoče opaziti krčenje rabe zgradbe *treba je*, saj ta zgradba izraža predvsem 'zunanjo nujnost', medtem ko se 'notranja nujnost' izraža pogosteje s polnopomenskima glagoloma *potrebovati* in *rabiti*, ki poznata vezljivost s tožilnikom.

- (14) sln. **Potrebujemo mir / Rabimo mir** (manj zaznamovano in pogosteje kot *Treba nam je miru*).
rus. Нам **нужен** покой.

2.2 V analizi se bomo osredotočili na zglede, pri katerih ima obravnavana zgradba pomen 'zunanje nujnosti', pri čemer si bomo na začetku najprej ogledali rabo v trdilnih stavkih.

- (15) sln. **Treba je** jesti veliko sadja in zelenjave.
rus. **Надо** есть много фруктов и овощей.
(16) sln. **Treba se je** odločiti, ali se bomo šli pri nas demokratično ali kaj drugega.
rus. **Надо** решить, будем ли мы играть в демократию или во что-то другое.
(17) sln. Mudi se nam, moramo kupiti še to in ono, **treba je** peljati otroke v gledališče.
rus. Мы торопимся, нам еще **надо** кое-что купить и отвезти детей в театр.

Navedeni zglede kažejo, da zgradba označuje tako *neaktualno nujnost*, ki ima generični pomen (15), kot tudi *aktualno nujnost*, ki se nanaša na trenutek

govora, časovni izsek ali konkretno situacijo (16) in (17). Razlika med generičnim in konkretnim pomenom ni povezana s samo zgradbo *treba je*, temveč predvsem s pomenom leksikalnega okolja (posebej glagola v nedoločniku) in s kontekstom, ki ga narekuje zunajjezikovna situacija.

Naj opozorimo na naslednjo značilnost slovenske zgradbe v pomenu zunanje nujnosti: v nezaznamovani rabi se v trdilnih stavkih povednega naklona smiselni osebek (tisti, ki mora kaj storiti) izraža implicitno. V nasprotju s slovensko zgradbo se ruski naklonski povedkovnik *надо* lahko uporablja z osebnimi zaimki ali samostalniškimi poimenovanji, ki v dajalniku izražajo smiselni osebek:¹⁸

- (18) sln. Treba je delati.
*Treba ti je delati.
rus. **Тебе** надо работать. / Надо работать.
- (19) sln. **Treba je** pospraviti.
*Treba nam je pospraviti.
rus. **Нам** надо прибратъся / убраться.

Ker ima lahko zgradba tako generični kot aktualni pomen, isto velja za neizražena referenta: nujnost se lahko nanaša tako na generični osebek ($\emptyset^{vsi}$ + *treba je jesti*) kot na konkretnega implicitnega referenta ($\emptyset$ konkretni referent + *treba je delati*).¹⁹

Če pa v slovenščini želimo eksplicitno označiti osebek (govorca ali upovedeni osebek), se namesto *treba je* uporablja *morati* – naklonski glagol s pomenom izražanja neposredne ali posredne pobude. Oseba se v navedenih zgledih v slovenščini izraža z glagolskimi končnicami:

- (20) sln. Moraš delati.
rus. **Тебе** надо работать.
- (21) sln. **Moramo** pospraviti.
rus. **Нам** надо прибратъся / убраться.

Druga pomembna značilnost slovenske zgradbe je v tem, da je referent neizražena pomenskega osebk izključno človeška oseba. Na to posebnost sta opozorila tudi C. F. Roeder in B. Hansen: »slovenski *treba je* in ruski *надо* ... se uporabljata zgolj v brezosebni stavkih in samo ob glagolih s človeškim prvim argumentom« (Roeder – Hansen 2006: 163, prevod M. U.).

18 Zgledi iz slovenskega leposlovja kažejo, da je implicitno izražanje pomenskega osebk (nosilca dejanja ali stanja) v trdilnih stavkih, ki izražajo 'zunanjo nujnost', dokaj nov pojav. Dajalniški osebek je izpričan v besedilih iz 16. stoletja: *Danas ie zlouik lep nu mlad, Iutri fi bo na fmert bolan, vjai mu ye treibe le vmreiti* (Pesmarica 1563: 174). *Vzhenim nepomaga kunšht, ni timu Svejtu njega lufht, faj je tribe vjem vmreti* (Trubar 1595: 374). Dajalniški osebek prav tako zasledimo v leposlovju s konca 19. stoletja in z začetka 20. stoletja: *Za domovino ... treba nam je delovati ... delovati neumorno* (Cankar 1899: 40). *No, le pojdite sedaj, saj vidite, da gospodična ne utegne. Obleči se ji je treba.* (Grum 1930: 22) Danes je podobna raba močno zaznamovana in redka, o čemer priča odsotnost zgledov dajalniškega osebk v trdilnih povednih stavkih v sodobni publicistiki (Gogafida) in korpusu govornjene slovenščine (Gos).

19 Po možnosti dvojnega razumevanja – generičnega in konkretnega – je zgradba *Treba je* podobna slovenskim konstrukcijam z implicitno izraženim doživljavcem *Dolgčas je, Mraz je* (Uhlak – Žele 2016).

Avtorja pravilno opisujeta pomensko posebnost slovenske zgradbe *treba je*, vendar jima ne moremo dati prav, ko enako značilnost pripišeta ruski zgradbi *надо*. Ob tem se namreč izraženi ali neizraženi osebek lahko nanaša tako na živo človeško osebo kot tudi na neživi denotat, ki je izražen s samostalniškim poimevanjem v dajalniku.²⁰

Razliko med rusko in slovensko zgradbo ponazarjata naslednja zgleda, pri katerih je v ruščini osebek (neživo, nečloveško) izražen v dajalniku:

- (22) rus. *Готовому хлебу* (osebek nečloveško) **надо** постоять.
sln. *Pečen kruh mora* počivati.
- (23) rus. *Коже* (osebek nečloveško) **надо** дышать, ее нужно защищать от плохой экологии.
sln. *Koža mora* dihati, treba jo je zaščititi pred onesnaženostjo.

Očitno je, da navedene ruske zglede s povedkovnim prislovom *надо* in nečloveškim osebkom ne moremo prevajati z zgradbo *treba je*, uporabiti moramo naklonski glagol *morati*.

- 2.3 Na poseben komplementaren odnos zgradbe *treba je* z naklonskim glagolom *morati* kažejo tudi primeri nikalnih stavkov. Če lekseme, ki izražajo nujnost, v večini slovanskih jezikov (ruščini, češčini, hrvaščini, srbščini) zanikamo z dodano nikalnico *ne* (prim. srb./hrv. *moram / ne moram*, češ. *musím / nemusím*, rus. *надо / не надо*), pa v slovenščini zanikanje zahteva rabo druge naklonske zgradbe. Osebne oblike naklonskega glagola *morati* zanikamo s pomočjo brezosebne zgradbe:

[NI + (S_{dat}) + MOD_{treba}]

- (24) sln. Danes **morajo** otroci znati na pamet vsa glavna mesta držav sveta.
rus. Сегодня дети **должны** знать наизусть все столицы мира.
- (25) *Otroci ne morajo znati na pamet vseh glavnih mest držav sveta.
- (26) sln. Danes *otrokom ni treba* znati na pamet vseh glavnih mest držav sveta.
rus. Сегодня дети **не обязаны** знать наизусть все столицы мира.

Zgled (26) nazorno kaže razliko med skladenjsko zgradbo *ni treba* in *treba je*, saj nikalna konstrukcija odpira možnost eksplicitnega izražanja dajalniškega osebk (otrokom), ki je pri trdilnih stavkih navzoč le implicitno.

Na tem mestu omenimo, da se v neknjižnem pogovornem jeziku namesto brezosebne zgradbe [NI + MOD_{treba} + S_{dat} + V_{infl}] uporabljajo zanikane oblike osebnega glagola *rabiti*. Na tovrstno rabo glagola *rabiti* v pogovornem jeziku opozarja Andreja Žele:

20 A. Cimmerling opozarja, da gre pri tem v ruščini za zelo redek pojav. Ob dajalniških osebk, ki se nanašajo na nežive nečloveške referente, se lahko uporabljajo izključno naslednji naklonski leksemi, ki nastopajo izključno v povedkovni rabi: *надо* (treba je), *не надо* (ni treba), *положено* (se spodobi, treba je), *не положено* (se ne spodobi, se ne sme). Pri ostalih naklonskih prislovih, kot sta *нужно* ali *необходимо*, je raba dajalniškega osebk omejena na zglede z živim in človeškim referentom (Cimmerling 2016).

Če odmislimo možne vplive drugih jezikov, je verjetno vedno pogostejša naklonska raba glagola *rabiti* ob nedoločniku, npr. *Rabim to delati / Ne rabim tega delati* (pog.) namesto *Moram to delati / Ni mi treba tega delati* [...]. V jeziku pa se to odraža tako, da sicer pomensko samostojni glagol *rabiti*, ki izraža predvsem potrebo, postopoma prevzema tudi vlogo naklonskega oz. odnosnega glagola tipa *morati* ob katerem koli drugem vsebinskem glagolu, npr. *Za šolo mora imeti novo obleko* → *Za šolo potrebuje novo obleko* → *Za šolo rabi novo obleko* → *Za šolo rabi imeti novo obleko* (pog.); [...] Da raba zaenkrat ostaja predvsem v mejah pogovarjalnosti, nam razkrivajo primeri s pogovarjalnim nedoločnikom (brez končnega *-i*) v t. i. spletni slovenščini, ki prosto komentira vsakdanje razmere, npr. *To rabim imet' za to delo* (pog. namesto: *To moram imeti za to delo*), *Za ta poklic ne rabiš znat' vozit' avta* (pog. namesto: *Za ta poklic ni treba voziti avta*). (Žele 2014: 9)

Pojav, pri katerem zanikani glagol *rabiti*, ki se polnopomensko uporablja v pomenu 'notranje nujnosti', dobiva pomen 'zunanje nujnosti', je mogoče razložiti kot posledico vpliva nemškega jezika, kar bi pomenilo, da je *ne rabim* kalkirana zveza iz nemškega *brauchen nicht* (z ustnega posveta z M. Snojem).

Če se vrnemo na zgradbo *treba je*, smo že omenili, da zanikanje odpira možnost izražanja osebkca, ki je zgradba v trdilni obliki ne pozna. Domnevamo, da je nikalna zgradba (*komu ni treba*) bolj zaznamovana kot trdilna (*treba je*) in bolj izraža subjektivni odnos govorca do izražene vsebine in situacije. Prav ta lastnost (zaznamovanost in subjektivnost) združuje nikalno zgradbo z ekspresivno zaznamovanimi vprašanji, pri katerih se ravno tako pojavlja možnost eksplicitnega izražanja dajalniškega osebkca:

- (27) sln. Zakaj ti je **treba** lagati?
rus. Зачем тебе врать?
- (28) sln. Ali ti je res **bilo treba** iti v hribe?
rus. И нужно тебе было ходить в горы?

Zaznamovani obliki – nikalna (*ni komu treba*) in ekspresivno vprašalna (*Ali je komu bilo treba?*) – dopuščata možnost izražanja osebkca v večji meri kot trdilna zgradba (*treba je*), ki se lahko v nasprotju z omenjenima zgradbama pogosteje uporablja tudi za izražanje splošnega generičnega osebkca.

2.4 Zadnja razlika med ruskim *надо* in slovensko zgradbo *treba je* se nanaša na združljivost naklonskih zgradb z odvisnimi stavki.

Izpostavili bomo dve ruski konstrukciji z *надо* in ju primerjali s slovenskimi ustreznici. Odvisni stavek po ruskem *надо* lahko vpeljemo z veznikom *чтобы*:

- (29) rus. **Надо, чтобы** ребёнок становился самостоятельным.

Drugi tip se nanaša na zložene povedi, pri katerih je zgradba glavnega stavka [**Pred**_{надо} + **V**_{inf}], odvisni stavek uvaja veznik **чтобы**, ki mu sledi nedoločnik:

- (30) rus. **Надо быть** очень богатым, **чтобы** позволить себе такой дом.
(31) rus. **Надо побывать** в России, **чтобы** почувствовать, что такое русская зима.

Ruski zvezi *надо, чтобы* formalno ustreza slovenska zgradba *treba je* z veznikom *da*, vendar pa slovenska zgradba *treba je* v današnji rabi dokaj redko uvaja predmetni odvisni stavek z veznikom *da*. Roederjeva in Hansen (2006: 164) sta zapisala, da se tovrstna zveza pojavlja zgolj v »moralno-religioznih predpisih«. Gradivo iz korpusa Gigafida kaže, da je danes, deset let po študiji Roederjeve in Hansna, raba zgradbe z veznikom *da* vezana predvsem na redke primere iz kano-ničnih (religioznih in pravnih besedil):²¹

- (32) sln. **Treba je, da** ljubimo vse tiste, ki jih ljubi Kristus.
rus. Нужно любить всех тех, кого любит Христос.

Pomen 'nujnosti', ki se v ruščini izraža v zloženi povedi, sestavljeni iz povedkovnikov *надо, нужно, необходимо* in odvisnega stavka s *чтобы*, bi lahko prevedli s pomočjo povedkovne zveze prislova *potrebno*²² in odvisnika:

- (33) sln. **Potrebno je, da** država dá za film več denarja.
rus. **Нужно, чтобы** государство выделило для фильма больше средств.
(34) sln. **Potrebno je, da** je vsak človek odgovoren zase in skrben do drugih.
rus. **Надо, чтобы** каждый отвечал за свои поступки и заботился о других.

Toda tudi zveza prislova *potrebno* v povedkovni rabi z odvisnikom je stili-stično zaznamovana in značilna predvsem za uradovalna in publicistična besedila. V nezaznamovani rabi in posebej v govorjenem jeziku se isti pomen izraža predvsem z osebnimi oblikami glagola *morati*:²³

- (35) rus. **Надо, чтобы** ребёнок становился самостоятельным (nezaznamovano).
sln. Otrok **mora** (sčasoma) postati samostojen. / **Potrebno je, da** otrok sčasoma postane samostojen (redko, zaznamovano).

Na koncu naj omenimo enega izmed redkih primerov, ko se brezosebna zgradba *treba je* in naklonski glagol *morati* lahko pojavita v istem položaju oz. nista v odnosu komplementarne distribucije.

21 Raba *treba je* z odvisnim stavkom je dokaj redka tudi v listkovni kartoteki Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani. Pojavlja pa se predvsem v primerih iz del Ivana Cankarja: *In tako je naposled res treba, da je človek okruten, ko mu je po tej žal; ali česar zlepa ne doseže, to je pač treba, da doseže zgrda* (Cankar 1902: 27); *Treba je samo, da jo kdo malo pogleda, Nino* (Cankar 1902: 33); *Treba je, da v zunanjih znamenjih, z besedo in dejanjem človek ne daje pohujšanja, v srce pa gleda Bog sam.* (Cankar 1910: 23)

22 A. Žele ugotavlja pomensko razliko med zgradbama *treba je* in *potrebno je*: prvo konstrukcijo povezuje z »opozorili za dejanja v nadaljevanju, prihodnosti«, drugo pa z izražanjem »posledične nujnosti« (Žele 2014: 9).

23 J. Moder je odsvetoval rabo obeh povedkovnih zgradb (*treba je* in *potrebno je*) z odvisnikom ter priporočal rabo naklonskega glagola *morati*. »Potrebno je, da veš« je zavračal kot nepravilno. Namesto »Treba je, da veš. / Treba je, da pridemo. / Treba je, da smo pazljivi.« pa je predlagal »Moraš vedeti. / Moramo priti. / Moramo biti pazljivi.« Moder je rabo *treba je* z odvisniki povezoval z vplivom srbohrvaških zgradb z glagolom *trebati* in *da*-stavki (prim. Moder 1982: 17).

Gre za primere, pri katerih ima glavni stavek pomen pogoja, potrebnega za uresničevanje cilja, ki se v ruščini izraža z brezosebno konstrukcijo [**Pred**_{НАДО} + **V_{inf}**, **Conj**_{чтобы} + **V_{inf}**]. Take stavke lahko prevedemo v slovenščino na dva načina: z brezosebno konstrukcijo ali z naklonskim glagolom *morati*.

V glavnem stavku se v slovenščini najpogosteje uporablja osebni glagol *morati* v 2. os. ed., ki se nanaša na konkretno nagovorjeno osebo ali na splošni osebek:

- (36) rus. **Надо быть** очень богатым, **чтобы** позволить себе такой дом.
sln. Zelo bogat **moraš biti**, **da** si privoščiš tako hišo.
- (37) rus. **Надо побывать** в России, **чтобы** почувствовать, что такое русская зима.
sln. Nekaj časa **moraš preživeti** v Rusiji, **da** začutiš, kaj je ruska zima.

V podobnih primerih je raba brezosebne zgradbe *treba je* z nedoločnikom možna, vendar precej redka:²⁴

- (38) rus. **Надо быть** очень богатым, **чтобы** позволить себе такой дом.
sln. **Treba je** biti zelo bogat, da si privoščiš tako hišo.
- (39) rus. **Надо побывать** в России, **чтобы** почувствовать, что такое русская зима.
sln. Nekaj časa **je treba** preživeti v Rusiji, da začutiš, kaj je ruska zima.

3 SKLEP

V začetnem delu naše študije so predstavljena osrednja leksikalna sredstva, s katerimi se v ruskem in slovenskem jeziku izražata dva naklonska pomena – ‘nujnost’ in ‘(z)možnost’. Primerjava je pokazala, da se v ruščini ‘nujnost’ najpogosteje izraža s pridevniki v povedkovni rabi (*должен, обязан, нужен*) in povedkovniki (*нужно, необходимо*), v slovenščini pa z naklonskimi glagoli (nepolnopomenskim *morati* ter polnopomenskima *potrebovati* in *rabiti*) in zgradbami s prislovi v povedkovni rabi (*nujno je, potrebno je, obvezno je*).

Posebno mesto v slovenskem naklonskem sistemu zavzema povedkovna zgradba *treba je*, ki kaže veliko skupnih značilnosti z ruskimi zgradbami z naklonskim povedkovnikom *надо*. V obeh primerih gre za brezosebni povedkovni konstrukciji, ki imata modalni pomen izražanja nujnosti. Toda pokazali smo, da ni mogoče sprejeti trditve Roederjeve in Hansna, da so si *treba je* in ruske zgradbe z *надо* popolnoma podobne.

V prispevku smo primerjali različne zglede rabe slovenske zgradbe *treba je* v primerjavi z ruskim *надо* ter obravnavali različne možnosti prevoda slovenskih in ruskih stavkov z omenjenima zgradbama. Rezultati so predstavljeni v preglednici 2.

²⁴ Anketirali smo petnajst vprašancev, kako bi prevedli stavka (36) in (37) v slovenščino. Pri prevodu so vsi uporabili stavek z naklonskim glagolom *morati* v 2. os. ed., vendar niso izključili možnosti prevoda z brezosebno zgradbo *treba je* z nedoločnikom.

Preglednica 2

Pred _{надо} + (V _{cop}) + V _{inf} Надо есть много фруктов и овощей.	Pred _{treba} + V _{cop} + V _{inf} Treba je jesti veliko sadja in zelenjave.
Pred _{надо} + S _{dat} (človeško) + V _{inf} Нам надо прибратся / убраться.	(S _{nom}) + V _{fin} (morati) + V _{inf} Moramo pospraviti stanovanje.
Pred _{надо} + S _{dat} (nečloveško) + V _{inf} Готовому хлебу надо постоять.	S _{nom} + V _{fin} (morati) + V _{inf} Pečen kruh mora počivati.
Pred _{надо} + Conj _{чтобы} Надо , чтобы ребёнок становился самостоятельным.	S _{nom} + V _{fin} (morati) + V _{inf} (a) Otrok mora sčasoma postati samostojen. Adv _{Potrebno} + V _{cop} + Conj _{da} (b) Potrebno je , da otrok sčasoma postane samostojen (redko in stilistično zaznamovano).
Pred _{надо} + V _{inf} + Conj _{чтобы} + V _{inf} Надо побывать в России, чтобы почувствовать, что такое русская зима.	V _{fin} (morati) + V _{inf} + Conj _{da} Nekaj časa moraš preživeti v Rusiji, da začutiš, kaj je ruska zima. Pred _{treba} + V _{cop} + V _{inf} + Conj _{da} Nekaj časa je treba živeti v Rusiji, da začutiš, kaj je ruska zima (redkeje).

Kot je razvidno iz preglednice, je raba *treba je* povezana z različnimi skladenskimi in pomenskimi omejitvami. Ruskim zgradbam z naklonskim povedkovnikom *надо* velikokrat ustrezajo slovenski stavki z osebnim naklonskim glagolom *morati*. Omejitve pri rabi obravnavane povedkovne zgradbe so pomembne, ker nazorno kažejo na razliko med slovensko *treba je* na eni strani in rusko zgradbo *надо* ter številnimi brezosebni konstrukcijami z dajalnikom na drugi. Brezosebne konstrukcije z dajalniškim pomenskim osebkom so bolj razširjene v ruščini kot v slovenščini. Tu se odpirajo nove možnosti za raziskovanje, ki presegajo meje danega prispevka.

LITERATURA

- Bezljaj 2005** = France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika 4: Š–Ž*, ur. Marko Snoj – Metka Furlan, Ljubljana: Založba ZRC, 2005.
- Breznik 1916** = Anton Breznik, *Slovenska slovnica za srednje šole*, Celovec: Družba sv. Mohorja, 1916.
- Cankar 1899** = Ivan Cankar, *Vinjete* (1899) (<https://sl.wikisource.org/wiki/Vinjete>, dostop 1. 10. 2016).
- Cankar 1902** = Ivan Cankar, *Kralj na Betajnovi* (1902), listkovna kartoteka Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Cankar 1910** = Ivan Cankar, *Hlapci* (1910), listkovna kartoteka Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Cimmerling 2016** = Anton V. Cimmerling, Predikativy parametričeskogo priznaka v ruskom jazyke, *Trudy Instituta ruskogo jazyka im. V. V. Vinogradova*, ur. G. I. Kustova (v tisku).
- Grum 1930** = Slavko Grum, *Dogodek v mestu Gogi* (1930), listkovna kartoteka Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Hansen 1998** = Björn Hansen, Modalauxiliare in den slavischen Sprachen, *Zeitschrift für Slawistik* 43 (1988), št. 3, 249–272.
- Hansen 2006** = Björn Hansen, Na polputi ot slovarja k grammatike: modal'nye vspomogatel'nye slova v slavjanskijh jazykah, *Voprosy jazykoznanija* 2006, št. 2, 68–84.

- Isačenko 1955** = Aleksandr Isačenko, O vzniku i razvitiu »kategorii sostojanija« v slavjanskix jazykah, *Voprosy jazykoznanija* 1955, št. 6, 48–65.
- Lenček 1968** = Rado Lenček, Modalna raba adverba *lahko* v slovenščini, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* (Novi Sad) 11 (1968), 127–135. – Ponatis: Rado L. Lenček, *Izbrane razprave in eseji*, ur. Marta Pirnat-Greenberg, Ljubljana: Slovenska matica, 1996, 225–233
- Marušič – Žaucer 2016** = Franc Marušič – Rok Žaucer, The Modal Cycle vs. Negation in Slovenian, v: *Formal Studies in Slovenian Syntax: in honor of Janez Orešnik*, ur. Franc Marušič – Rok Žaucer, John Benjamins Publishing Company (v tisku) (<http://sabotin.ung.si/~rzaucer/papers/MarusicZaucer-2016-Modal-cycle-vs-negation.pdf>, dostop 14. 10. 2016).
- Moder 1982** = Janko Moder, Jezikovni kotichek: Treba je, *Nedeljski dnevnik* 25. 4. 1982, listkovna kartoteka Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Padučeva 2016** = Elena V. Padučeva, Modal'nost': materialy dlja proekta korpusnogo opisanija russkoj grammatiki (<http://rusgram.ru/Modal'nost'>, dostop 1. 10. 2016).
- Pavlica 1960** = Josip Pavlica, *Frazeološki slovar v petih jezikih* (1960), listkovna kartoteka Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Pesmarica 1563** = *Ene duhovne peisni* (1563), listkovna kartoteka Sekcije za zgodovino slovenskega jezika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Plungjan 2016** = Vladimir A. Plungjan, *Obščaja morfologija: vvedenie v problematiku: učebnoe posobie*, Moskva: URSS, 2016.
- Roeder – Hansen 2006** = Caroline F. Roeder – Björn Hansen, Modals in contemporary Slovene, *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 52 (2006), 153–170.
- Snoj 2016** = Marko Snój, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana: Založba ZRC, 2016.
- SSKJ** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* 1–5, Ljubljana: SAZU oz. ZRC SAZU, 1970–1991
- Švedova idr. 1980** = Natalija Ju. Švedova idr., *Russkaja grammatika* I–II, Moskva: Nauka, 1980.
- Toporišič 1982** = Jože Toporišič, *Nova slovenska skladnja*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.
- Toporišič 2004** = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 2004.
- Trubar 1595** = Felicijan Trubar, *Ta celi catehismus* (1595), listkovna kartoteka Sekcije za zgodovino slovenskega jezika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Uhlík – Žele 2016** = Mladen Uhlík – Andreja Žele, Primerjalna analiza dveh tipov stavčnih zgradb s povedkovim določilom v slovenščini in ruščini, *Slavistična revija* 64 (2016), št. 3, 387–402.
- van der Auwera – Plungjan 1988** = Johan van der Auwera – Vladimir A. Plungjan, Modality's semantic map, *Linguistic Typology* 2 (1988), 79–124.
- Weiss 2003** = Peter Weiss, Slovenski pravopis 2003 – priročnik na stranpoteh slovenskega jezika, v: *Perspektive slovenistike ob vključevanju v Evropsko zvezo*, ur. Marko Jesenšek, Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 2003 (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 14), 201–206.
- Žele 2014** = Andreja Žele, Primeri glagolske rabe z vidika posebnosti v slovnično-pomenskih razmerah, *Slavistična revija* 62 (2014), št. 1, 1–16.

SPLETNI VIRI

- Gigafida**: korpus slovenskega jezika (<http://www.gigafida.net>, dostop 20. 9. 2016).
- Gos**: korpus govorjene slovenščine (<http://www.korpus-gos.net>, dostop 15. 9. 2016).
- Nacional'nyj korpus ruskogo jazyka** (<http://www.ruscorpura.ru>, dostop 15. 9. 2016).
- Russkaja korpusnaja grammatika** (<http://rusgram.ru/main>, dostop 10. 9. 2016).

SUMMARY

Some Aspects of Expressing Necessity or Obligation in Slovenian and Russian

The article analyzes some aspects of modality in Slovenian and Russian. First, major lexical means through which Slovenian and Russian express two specific modal meanings—possibility (or ability) and necessity—are analyzed, basing the approach primarily on terminology from Plungjan (2016) and van der Auwera and Plungjan (1998). The comparison shows that the main means of expressing possibility in Russian are the modal verb *мочь* and the modal predicative *можно*, whereas in Slovenian the same modal meaning is rendered by the complementary use of the indeclinable *lahko* and the modal verbs *moči* (possibility internal to a participant engaged in the stated action) and *smeti* (possibility external to the participant). In Slovenian, negation of the lexemes with the meaning of possibility/ability triggers the change of lexemes (*lahko* / *ne morem*; *lahko* / *ne smem*) and surfaces in the change of syntactic structure: *lahko*, which normally takes finite verbal forms, is replaced by the negated modal verb used with the infinitive ($\text{MOD}_{\text{lahko}} + \text{V}_{\text{fin}} \rightarrow \text{V}_{\text{mod}} + \text{V}_{\text{inf}}$). In Russian, a similar phenomenon is tied to the expression of the participant-external possibility: the negated form of *можно* is the equally predicative *нельзя*; the syntactical structure, however, is left intact. For the necessitative meaning, predicative constructions predominate in Russian: namely, modally used adjectives (*нужен*, *должен*, *обязан*) and modal predicatives (*нужно*, *надо*, *необходимо*) in combination with an auxiliary verb. Slovenian, on the other hand, expresses the same modal meaning with the use of the modal verbs *morati* and *potrebovati*, a few predicatively used adverbs (*potrebno je*, *nujno je*, *obvezno je*), and an impersonal predicative construction (*treba je*). The central part of the study analyzes the syntactic and semantic features of the construction *treba je*, which in contemporary Slovenian clearly carries the meaning of deontic necessity (participant-external necessity). The Slovenian predicative construction *treba je* is juxtaposed to the comparable Russian construction with obligatory use of the modal predicative *надо*. The following conclusions are reached: the use of *treba je* in Slovenian is connected with various syntactic and semantic restrictions, whereas Russian constructions with the modal predicative *надо* often correspond to Slovenian sentences with the personal modal verb *morati*. In a broader perspective, this testifies to the fact that the use of predicative constructions is more widespread in Russian than in Slovenian.